

Magyar Mozaik '86

Kár volt megszüntetni az Írószemmel című sorozatot, jó hogy a Minerva kiadó — úgymond „fölvállalta” — a magyar riportázs, valóságírodalom ügyét, s új címmel, elegáns borítóval folytatja a sorozatot. Igaz, a fülszövegben tesz egy mentegetődző, elhárító mozdulatot is, mintegy kivédendő a kritikát. Nem ok nélkül teszi. E sorok írója is több recenziót követett el az Írószemmel-sorozatról, mindig szóvá téve hiány- és rossz közérzetét. Az egyik kérdés az volt, hogy miért nem gyakorolják az írók (többen) ezt az izgalmas és szép műfajt? Tudjuk (mert sokan megírták) a választ: a napilapok nem szeretik az írókat, nem is tudják megfizetni. (Gondoljunk csak a legutóbbi intézkedésre, amely katasztrofálisan, 40 százalékkal nyirbált meg a honorkereteket! Ezt kifejezetten irodalomellenes gesztusnak érzem. Még akkor is, ha az újságírók premizálására szánták ezt az — önmagában — gyarlóan kicsi összeget). Riportot, szociográfiát írni (anyagilag) nem kifizetődő, sőt kifejezetten hálátlan dolog. Csak utalok itt az egyik legtehetségesebb, legolvasottabb riporterünk: Pünkösti Árpád keserű kifakadására a *Mozgó Világ* 1987/8. számában. Elmondja, hogy milyen viszontagságok között született a Magyar Mozaik '86-ban is szereplő riportja (*Az elithez tartozni*) a gyakorló téveszelnökökről. Más példákat is tudok. Fiatal kollegám (szintén szerepel a kötetben) riportázsban dolgozta fel a legutóbbi választáson szerzett élményeit, tapasztalatait. Dolgozata első díjat nyert a Hazafias Népfront pályázatán, ám a helyi honatyák, notabilitások mindmáig nem tudják megbocsátani az írás „tiszteletlen” hangvételét. Kollegám azóta ki is lépett a cégtől (vidéki napilap), s egy fővárosi hetilap munkatársaként próbálgatja ama „falakat”, a tűrészhatárokat. Hogy miért szólok a riportírási körülményeiről ilyen hosszasan? Mert legalább annyira fontosnak érzem, mint magukat a riportokat, a riportok témáját, tárgyát! Tudom nem vagyok egyedül ama meggyőződéssel, hogy a „jelen (megintcsak zsargonban tudok fogalmazni) gazdasági és társadalmi helyzetben” talán még a (szintén) hiányzó pénznél is nagyobb szükségünk van, lenne az adott valóság pontos, naprakész és illúziómentes ismeretére. Szívem szerint igazságot írnék, de legyünk inkább óvatosak. Mert ki tudja, hogy mi „az” igazság? Oly sokan és oly gyakran visszaéltek már ezzel a szóval, fogalommal!, hogy utólag, s megintcsak a kizárólagosság igényével helyesbítsék a tegnapi deklarációt, verdiktet, direktívát stb. Értjük hát be — egyelőre — a valóság tisztességes feltárásával, a cselekvés- és mozgásszabadság (illúziójának?) megőrzésével. Ha ezzel az igénnyel (s ez nem is olyan kevés!) olvassuk el ezt a könyvet, a 23 riportot, akkor a magyar újságírás élvonalát, színvonalát tisztességesnek, tisztességesnek kell mondanunk. Értem ezen azt, hogy a szerzőkben még (ilyen anyagi és erkölcsi megbecsülés mellett és a szokimondással járó hálátlan procedurák ellenére is) él az elemi kíváncsiság a magyar valóság iránt (ez a riportírás alfája), s van kellő kitartás és szorgalom is, amellyel a tényeket, adatmorzsákat (olykor a színpalak mögül is) kibogarásszák, sokszor kiássák, olykor kicsempézik. Fontosnak, mert értéknek tartom ezt a közéleti kíváncsiságot egy olyan korszakban, amikor a közéletiség, a közéleti szerepvállalás értéke erősen devalválódott. Bizonyítékként legyen elég ez a kötet, a 23 riport. Úgy látom környezetemben, hogy a közéletiséget két oldalról kérdőjelezzik meg. Az egyiket nevezzük leegyszerűsítő, „a” hivatalnak, amely arra bátorít, hogy nosza legyünk csak nyíltak, álljunk ki a véleményünkkel, ám ha valami kellemetlent mondunk (márpedig kellemetlenség van bőven!), akkor sündisznóállásba merevedik, s még jó, ha csak elhárítja a bírálatot, nem megy át ellentámadásba. Példaként Csorba Piroska (*Állomások*) írását idézem. A fiatal, pályakezdő pedagógus élményeit nemcsak igazolja, de egy életpaszttal minden keserűségével csak tödítja (vidéki) igazgató pályatársa: Kóta Dénes (*Vár állott*). Nem véletlenül emelem ki az iskolaügyet a magyar valóság problémagubancából. Csorba Piroska (még) a fiatal (vidéki) értelmiségi, ha nem lenne sértő azt mondanám, hogy bájos naivitásával panaszolja fel az élményeit. Valahogy így foglalható ösz-

...sze: „de hiszen nekem nem ezt mondtátok eddig! (az iskolában, a KISZ-ben stb.), „de hiszen én jól akarok!, miért nem hisztek nekem?, miért nem hagytok jól (!) dolgozni?! Itt vagyok teli energiával, tettvággyal a tiétek vagyok, rendelkezetek velem.” Nos, Kóta Dénes már azt mondja el, hogyan rendelkeznek azzal az értelmiségi réteggel, amely az elmúlt évszázadok során az egyik, ha nem a legfontosabb nemzetmegtartó erő volt. Éppen a sokat emlegetett „napszámossága” által, azaz kicsinyke bérért, vállveregetésért, megcsúfoltatva, megaláztatva is fogta a naplót becsengetéskor, s elvégzett (zokszó nélkül) minden munkát, amit a mindenkori hivatal ráért. Ezenközben — érzi, tudja, szenved tőle! — lerongyolódott, lezüllött anyagilag, erkölcsileg, intellektuálisan is, s miközben krónikusan elnőiesedett (ti. a pálya) mára már fatalistává, s még jó ha a Németh László-i értelemben „tanterv-lebonyolító automatává” vált. Mert — hisz tudjuk — a képesítés nélküliek szegények már lebonyolítani se tudják a reformok reformjai által állandóan átfaragcsált, amorffá vált tanterveket. (Abba most nem megyek bele, hogy ez a lerongyolódott iskola, értelmiségi réteg mit kezd az odalökött „pedagógusönállósággal, szabadsággal”... Mert, hisz az éhező nem kaviárra vágyik...)

A másik tényező, ami a közéletiség ellen hat, maga is „eredmény”. Nevezhetném „közvéleménynek”, holott éppen annak a hiányáról szeretnék beszélni. Példaként, illusztrációként hivatkozhatok megint a kötet nem egy írására. Ha az állampolgár úgy érzi (mert úgy éli meg), hogy a tisztas munká, szorgalom, tudás nem kapja meg az anyagi-erkölcsi elismerést (Havas Gábor: *Vadkelet*, Kovács Nándor: *Mai summások*, Pünkösti Árpád: *Az elítélthez tartozni*, Ambrus Péter: *Kereskedők és kisiparosok egy fővárosi kerületben*, Paládi József: *A Zöldért szindróma*, Ónody Éva: *Vállalkozni szeretnék*, Hegyi Imre—Kovalik Márta: *Embervásár*, Dám László: *Szerencsések*), akkor nemcsak fellazul az erkölcsi világrendje, amely nélkül nem létezhet társadalom, nemzet, gazdaság, politika, hanem átcsap keserű cinizmusba (lásd kabarévicciparunk!), majd egyfajta apátiába, fatalizmusba, sőt nihilizmusba. Egy idő után úgy érzi az állampolgár — ki is mondja! —, hogy pl. „csak az az enyém, amit megesezem, megiszom, az a biztos, ami a spájkömban, kamrában, garázsomban van, s nem érdekel a nagyvilág, még a szomszédom sem”. A riportok egyik fele (a már felsoroltak is) erről, a primitív, mert rövidlátó, perspektívát nem is kereső, látó anyagiasságról szól, s ez nagyobb veszélyeket hordoz, mint az una-lomig emlegetett államadósságunk. Ez a szemlélet — nevezzük Erdélyi Sándor után — „kollektív felelőtlenségnek” szennyezi el nemcsak a környezetet (Kovács Zoltán: *Tocsolyos*, Végh-Alpár Sándor: *Füstölög a szennyvulkán*), de — nagy szót mondok — a lelkeket is. Már a halál is elveszítette a méltóságát, jajdul föl Csendes Csaba (*Csak már az orvos jönne!*), Megay László (*Halványszínű ló*) és Ómolnár Miklós (*A temetetlen holt*). A közgazdász ezt a jelenséget hiánygazdálkodásnak nevezi, a szociológus és a moralista értékválságnak. A (jó) riport és szociográfia viszont nem kommentál, nem moralizál „csupán” leír. A legtöbbször jelenségszinten, de hiba lenne finnyásan lebecsülni ezt, mert igaz ugyan, hogy a tükröz nem elemez, „csak” visszatükröz, de buta ember az, aki a tükröt vágja földhöz, ha nem tetszik az ábrázata... (*Minerva*.)

HORPÁCSI SÁNDOR